

ŞAİR, DENEME VE ÖYKÜ YAZARI ALİ AYÇİL İLE İLK ROMANI *KARŞI ROMAN* ÜZERİNE KONUŞTUK

Ferahfeza Erdoğan

■ **Sayın Ali Ayçil, daha yayımlanır yayımlanmaz dikkatleri üzerine çeken ilk romanınız *Karşı Roman* için bir katarsis romanı diyebilir miyiz? Sizinle ilgili bir yüksek lisans tezinde okuduğum üzere hayatınızla örtüşen pek çok ayrıntı yer alıyor romanda?**

Edebiyatta ilk romanlar daima risklidir, yazar metni kendinden uzaklaştıramaz. Ama ben ilk romana birdenbire de gelmiş değilim. Yirmi yıllık deneme yazarlığım boyunca bu katarsis durumunu metinlerimde sıkça yaşadım ve “ben dili”ni fazlasıyla kullandım. Bu bağlamda denemelerim kişisel hayatımdan çokça izler taşırlar. Böyle olması da doğal, zira Montaigne’den bu yana deneme, denemecinin kendini günlerin, olayların ve duyguların merkezine yerleştirme-siyle inşa edilen bir tür. *Karşı Roman*’a yapılan eleştirilerin bir kısmı, metnin yazarın hayatından çok fazla izler taşıdığı yönünde oldu. Bu edebî bir eleştiri değil kanaatimce. Neyi anlatırsak anlatalım, mesele onu roman yapıp yapamadığımızla alakalı. Ki biyografik anlatılar da son çeyrek yüzyılda epey bir çoğaldı. Bu bir kurmaca metin ve evet, yazarın hayatından da bazı izler taşıyor. Öldüğümde, metin kalıcı olabilirse, kimse bunlarla fazla ilgilenmeyecek. O, kahramanım Mehmet Manas’ın hayatı olarak yaşayacak.

Romanın çağrışımlar yoluyla ilerlediğini görüyoruz. Zaten siz de bunu romanın daha başlarında itiraf ediyorsunuz. Çağrışımlara ne kadar güvenebiliriz?

Burada şiirin sahasına giren imgesel bir çağrışım alanından çok bir hatırlama, deneyimlenmiş, yaşanıp bitmiş bir hayatın yeniden derli toplu olarak gözden geçirilme arzusu var. Aslında ben pek çok şeyi unutan biriyim, bu nedenle çok mahcup da olabiliyorum. Oysa kahramanım Mehmet Manas, geçmişindeki bazı hadiseleri bir budak izi gibi taşıyor belleğinde. Çağırdığı anlar bir yanıyla da hiç unutmadığı,

unutkanlığa terk etmediği anlar. Bu anları, mekânla birlikte inşa ettiği için çağrışım, mekân- olay eşleştirmesi bağlamında devreye giriyor daha çok. Ki yanılmış olsa bile bu, okurun değil kahramanın sorunu. Güvenmekten başka çareniz de yok.

Roman kahramanı Mehmet Manas için yürümenin ayrı bir önemi var. Mehmet Manas'ın bu tutkusu ile Japon yazar Murakami'nin "Yürümek insanın kendi içine yaptığı en uzun yolculuktur." sözü arasında bağlantı kurabilir miyiz?

Yürümek, üzerine kıymetli metinler kaleme alınmış sıra dışı bir eylem. Kant'ın yürüyüşleri meşhurdur mesela, Heidegger'in Kara Orman yürüyüşleri de öyle. Çok çeşitli nedenlerle yürüyebiliyor insan. Gandhi gibi ulusal kurtuluş için yürüyüşe çıkanlar da var, sahilde hafta sonu yürüyüşüne çıkanlar da. İnsan denen makine, yürümek esaslı yaratılmıştır. Oturmak, dinlenmek içindir. Uygarlık bunu tersine çevirdi biraz ve yürüyüşü kafa dinlemenin, fit olmanın yollarından biri hâline getirdi. Oysa doğamız yürümek üzerine kurulu ve yürümekle fikretmek arasında bir bağ var. Yürüyerek ya da yürürken düşünmek haddinden fazla önemlidir. Siz yürürken aklınız da yürür. Mehmet Manas, kendi içinden ya da içinden çıkamadığı hayatının içinden sıyrılıp tasarısını (Savunma) gerçekleştirmek için en doğru eylemin yürümek olduğuna karar veriyor ve ani bir biçimde yürümeye başlıyor. İstanbul'da, hafıza mekânlarda bir yürüyüş, bu ve sizin söylediğiniz çağrışımlar da bu hafıza ile karşı karşıya geldiğinde işlemeye başlıyor. Otururken bedeniniz size bir bağıdır ama yürürken değil. Bu da işini kolaylaştırıyor galiba.

Kahramanın soy isminin Manas olmasının özel bir nedeni olmalı? Hatta okul numarasının 1453 olmasının ve romanın laytmotiflerinden biri kabul edebileceğimiz kurt metaforunun da?

Ben şiirlerimde, denemelerimde, tek ama bayağı etki uyandırmış hikâye kitabım *Sur Kenti Hikâyeleri*'nde dört konuda dikkatli davrandım: Temiz Türkçe, modern anlatı, özne bilinci ve kültürel müktesebat. Temiz Türkçe bize Yunus'un mirası ve ödevidir, modern inşa zamanımın eserini vermek için kaçınılmazdır; özne bilinci, sizin edebiyatın malzemesinden uzaklaşmanızı engeller; kültürel müktesebat ise sizi dilini paylaştığınız halkın inanışları, folkloru,

efsaneleri ve tarihinin içinde tutar. Fantezi bile yapsanız, onu giydireceğiniz beden bellidir. Manas çok güçlü bir imge; büyük bir hikâyenin, bir anlatı denizinin adı. Türk mitolojisinde kurt, olumlu bir varlıktır; bazen insanı doğurur bazen emzirir; metinde de Mehmet Manas'a ilişmeyerek bir bakıma onu koruyor. Manas soy ismi üzerinden kahraman, sadece kendi zamanının içinde spiral bir yolculuğa çıkmıyor; sezgi sahibi okur, aslında onun tarihin içinde bir yolculuğa çıktığını da hissedecektir.

Bu roman “karşı roman” olmaktan da öte bir “karşı tarih” olarak da okunabilir san-ki?

Çok haklısınız. Zaten Mehmet Manas da “tarih”e değil de “karşı tarih”e inanıyor. Ben “karşı tarih” üzerine uzun uzun düşünmüş birisiyim, hâlen de düşünüyorum. Bu romandan yaklaşık on yıl önce “*Karşı Tarih*” başlıklı bir şiir yayımladım.

Bu şiir, son şiir kitabımda yer alıyor. Tarih, insanı yutar ve bir keresinde Mehmet Genç’in sohbet ederken Cemal Kafadar’a söylediği gibi (Kafadar aktarıyor) aptallaştırabilir de. Karşı tarih, öznenin geçmiş zaman içinde kaybolup gitmiş kendi yüzlerini hatırlaması ve onların kaderini dert etmesidir. Bu önemi bir bilinçtir ve tarihle edebiyatı birbirine yaklaştırır. Takdir edersiniz ki edebiyatı kaba hikâye, nasihatler yığını, nutuk ve destan olmaktan çıkarın; onun insanın iç ve dış yüzünü, yaşantısını, meşakkatlerini ciddiye almasıdır.

Romanda geçen “sarışınlık/esmerlik” meselesine gelirse çağrışıma hayli açık; Doğu-Batı, Osmanlı-Cumhuriyet şeklinde yoruma açık gibi? Esmerken sarışın olmak metaforunu, Türkiye’nin dünya üzerindeki konumunun değişmesi olarak mı algılamalıyız?

Renklerin de bir ideolojisi var ya da renklerden yürütülen bir ideoloji. Sarışınlık-esmerlik durumu yerelden evrensele, çevreden merkeze her yerde tezahürleri olan bir karşıtlık. Orta Asya’da “ak budun-kara budun” ayrımı vardı. Aynı renkte ve ırkta olsalar bile varsıllar ve “devletlüler” ak budundan; madunlar, zayıflar, alttakiler ise kara budundan kabul edilirdi. Bu renklerin bir bakıma aşağıdakileri ve yukarıdakileri işaret ediyor. Türkiye’de Tanzimat’tan itibaren bu karşıtlık, kültürel bir forma da büründü. Avrupai kültüre dâhil olanlar sarışınlığın, büyük halk kitlesi ise esmerliğin bölgesi hâline geldi. Bir de tabii sömürgeciliğin tarihinde bir beyaz-siyah hikâyesi var. Frantz Fanon,

metinlerinde bu hikâyeyi ve siyahların psikolojisini çok iyi anlatır. Bir kabul olarak uygarlaşma da bütün dünyada esmerlikten sarışınlığa geçme süreci olarak resmedilebilir. *Karşı Roman*'da bu mevzuun Türkiye ayağına değiniliyor ama öteki bağlamları da ima ediliyor sanırım.

Bu sırada hayata dair bir “savunma” da yapıyor romanın kahramanı Mehmet Manas tarafından. Bu, neyin savunması peki? Burada Sokrates’in “Savunma”sına da “karşı tarih” açısından bakılabilir mi?

Sokrates, Yunan/Atina iktidar mekanizmasındaki bir dizi arızanın kurbanı oldu. Savunması karşı tarihle bire bir örtüştürülebilir mi, kuşkuluyum. *Karşı Roman*'da “savunma” tarihe değil de karşı tarihe inanan minör bir kahramanın özne hacmini artırma çabasıdır. Metin boyunca aslında Mehmet Manas yapacağı bu savunma üzerinde çalışır, hep ona odaklanır. Metinde doğası gereği teknik olan bu savunmanın içeriğine dair pek fazla bir açıklama sunulmaz. Yalnızca bazı başlıkları paylaşılmıştır. Aslında roman üzerine yapılan eleştirilerde “savunma” konusunun bir ayrıntı gibi geçilmesi beni şaşırttı. Şaşırdım çünkü meselenin özü burada. Kitabın ilginç yanı, bütün bu romanın, savunmasını hazırlayan bir adamın hazırlık aşamasındaki savunma dışı müsveddeleri oluşu. İlginç bence!

Romana sık sık müzik de eşlik ediyor. Davut Sulari, Miles Davis... Mehmet Manas, savunma ritminde yürürken sanki bu kişiler, romanın içinde metne bir iç ritim sağlayan laymotifler.

Haklısınız. Müzik, *Karşı Roman*'da güçlü bir biçimde yer alıyor ve hem müzisyen adlarıyla hem de metnin ritim müzikalitesi olarak kendini hissettiriyor. Davut Sulari'yi gündeme getirmekten de -getirebildimse- çok memnunum. Büyük bir ozan, kahramanım gibi ben de ilk gençliğimden beri zaman zaman dinlerim. Metnin bir müzik gibi işlediğini siz de fark etmişsinizdir. Tek kişilik bir orkestra bir helezonun dip noktasına doğru çekiyor bizi.

Romandaki önemli karakterlerden Berna ile Mehmet'in ilişkisine gelirsek Berna'nın varlığı, Mehmet'in taşralı tarafını onaran bir terkip gibi düşünülebilir mi?

Öyle bir tarafı var ama bu daha karmaşık bir ilişki. Karşılıklı birbirini bulmanın ilişkisi belli ki. İki taraf da birbirini tamir ediyor. Roman Berna'nın tamir olan yanlarına fazla odaklanmıyor, bu belki bir eksiklik kabul edilebilir. Ama ben onun biraz da masalsı kalmasını, hayatının fazla da konuşulmasını istemedim. Bazı kahramanların bir kıvamı vardır, size sınır çizeler. Açıkçası Berna, kendisini fazla açığa çıkarmamı arzulamadı, ben de ona saygı duydum.

Mehmet Manas, babasız büyüdüğü için rol model olarak avukat dayısını seçiyor. Bu durumda taşra avukatının gölgesinden şehir avukatı sevgilisi Berna'nın kollarına yürüyor sanki? Bu iki avukat, hep savunma hâlindeki Mehmet Manas için ve tabii biz okurlar için neyin izahıdır acaba?

Mehmet Manas'ı daha ilk karşılaşmalarında Berna'ya yakınlaştıran bir ya da bir dizi bilinçaltı nedenler olabilir. Taşra avukatı dayıya duyulan yakınlık da bu nedenlerden başta gelenidir muhtemelen. Ama onların mesleki pozisyonları savunmayla direkt alakalı değil gibime geliyor. Ben bu iki avukatın, Manas'a, karışınların malzemesini taşıyan araçlar olarak da bakıyorum. Mağdurların, zayıfların, içinden çıkılmaz ruh hâllerinin hikâyeleri onlarda birikiyor. Karşı tarih öznelerinin başvuru kapısı durumundalar. Mehmet Manas'tan önce savunmalarını mahkeme kapılarında vermiş olanlar da Manas'ın "karşı tarih" tezinin asıl öznelerini oluşturuyorlar. Yine de Berna'nın Manas'ı zaman zaman dengelemeye, Tarih ile karşı tarih arasındaki gözenekleri göstermeye çalıştığına tanık oluyoruz. Buna da kadın gözü diyoruz. Çok şey gören bir gözdür.

Mehmet Manas niçin taşradan bunca nefret ediyor? Hâlbuki bize öğretilen taşra romantizmi ezberine uymuyor bu?

Ben taşranın yüceltilmesinin, taşra gerçeğinden bağımsız yürüdüğünü düşünüyorum. Basitleştireyim; uzak taşrada bir çocuk, her tarafına sinek üşüşmüşken, birileri yeşil, harika, asude bir taşra resmi çıkarabiliyor. İlginç bir etimolojisi var bu sözcüğün. *Dede Korkut*'ta taşraya gitmek, çadırdan dışarıya gitmektir, Osmanlıda çadır, İstanbul olur ve İstanbul dışındaki yerler taşra kabul edilir. Ama bu daha çok idari bir kavramdır. Nâbî'nin "*Kenârun dilberi nâzik*

de olsa nâzenîn olmaz" diye bir beyti var. Bu beyitte de bir sosyal analiz görüyoruz ama çoğunlukla kenar ve taşra idari olarak algılanır; merkezin dışındaki yerler. Cumhuriyet'le birlikte taşra; uygarlaştırılması gereken, geri, *irreel* hikâyelere boğulmuş alt kültürel bir bölgeye dönüştü. İki taşra çıktı ortaya zamanla: muhafazakârların billurlaştırdığı, yücelttiği iyi olan taşra; aydınlanmacıların ise uygarlaştırmak için yücelttikleri kusurlu taşra. Mehmet Manas'ın taşrası ise bütünüyle kişisel deneyimlerinin bir ürünü. Bir başkasının bambaşka bir taşrası olabilir elbette.

Romanda Yahya Kemal'e de zaman zaman göndermeler var. Onun için "Eve Dönem Adam" diyebildiğimize göre Mehmet Manas için ise "eve dönmeyen adam" demek doğru mudur?

Romanda gerek edebiyatın iç dünyasına gerekse başka disiplinlere çokça gönderme var. Mesleği editörlük olan bir kahramanın entelektüel müktesebatının doğal bir sonucu bu. Yahya Kemal de gönderme yapılan ya da doğrudan anılan isimlerden biri. Yahya Kemal evi terk ettiği için sonunda eve dönüyor. Bence Mehmet Manas'ın döneceği bir ev yok. Onu dünyaya iliştiren kahramanlar aradan çekildiğinde, dünyada olma/kalma durumu dumura uğruyor.

Romanın ismini Karşı Roman koyarken, roman formunun ince ayarında da bir değişiklik yapmaya çalıştığınızı söyleyebilir miyiz?

Eğer bu sorunuz bir tespit ise benim için kıymetli. *Karşı Roman* kanaatimce orijinal mimarisi olan bir metin. Yanı yürürlükteki roman çatısını ihlal ediyor. İsmiyle müsemma bir kitap olduğu söylenebilir.

Roman üzerine son sözüm anne ile ilgili olsun isterim. Onu suçlamaktan özellikle kaçınıyor Mehmet Manas ve zaten kitabın sonuna doğru zoraki bir aklama hissediliyor anneyle ilgili. Zira onu da suçlarsa (eğitimi, öğretmenleri, taşra zihniyetini suçluyor zaten) sığnağını da kaybedecek belki.

Annenin her birimizin hayatında istisnai bir yeri var. Anneleri tarafından erken yaşta terk edilen çocuklar bile onu suçlarken bir yandan da koruma altına alacak haklı bahaneler bulmaya çalışırlar. Mehmet Manas, belki pek çok erkek gibi annesiyle sevgilisi Berna arasında bir hayatın içine yuvalanıyor. Birinden öbürüne geliyor. Romanın girişinde Tanpınar'dan yaptığım alıntıda yazarın

dediği gibi “çapraşık yollardan” kaderi kendisini tamamlıyor. Her iki kadın da kahraman için olayların üstünde. Onların varlığı, hadiseler yığılmasına teslim edilmiyor.

Yirmi yıl evvel yazdığınız Sur Kenti Hikâyeleri, bir öykü kitabı olmakla beraber aslında bir roman bütünlüğüne de sahip. O eserinizi bugün artık klasik olma yolunda; başka dillere de çevriliyor bildiğim kadarıyla. Tarihî bir atmosfere sahip o eserinizden bu yana tarihe bakışınızda ne değişti ki bir “karşı tarih” romanı kaleme aldınız?

Ben *Karşı Roman*’ın, *Sur Kenti Hikâyeleri*’nin bir akrabası olduğunu düşünüyorum. Romanı dikkatli okuyanlar, *Sur Kenti*’ne açık ve örtük birkaç gönderme yapıldığını görecektir. Konos ya da hikâye anlatıcısı gibi. Zamanlar farklı tabii. Ama her iki metinde de büyük değil küçük hikâyelere, tarih tarafından yutulacak olanların yaşamlarına odaklanılıyor. İki metnin kurgusu ve anlatı üslubu da doğal olarak içerikleriyle paralel bir şekilde inşa edildi. Biri öbürü gibi anlatılamaz. Orijinallikleri de burada. Ama aralarında tam bir devamdan bahsetmek mümkün olmasa da bazı izleklerin sürdüğünü, bilinçli birkaç köprünün atıldığını söyleyebilirim.

Siz öncelikle bir şairsiniz. Yıllar önce Sur Kenti Hikâyeleri yeni çıktığında sizinle yapılan bir röportajda şiire ihanet etmediğinizi söylüyordunuz. Hikâye, sonuçta şiirin kardeşidir. Roman yazmak ise şiire karşı bağımsızlığınızı ilan etmek sayılmaz mı artık?

Hep söylüyorum, ben Tanpınargillerdenim. Bir metinden diğerine ihtiyaca göre ya da planla gitmiyorum. İçimde anlatma kanalları var. Şiir, hikâye, deneme. Roman da eklendi. Bu türlerin merkezinde şiiri görüyorum. Eğer bir şeyler başarabildimse hepsi de şairliğimin başarısıdır. Onun hissedişlerinin kendiliğinden metinlere taksimidir. Galiba yazdığım müddetçe de bu türler beni kulanmaya devam edecek.

Merak ettim, Karşı Roman’ı yazdıktan sonra yeni bir şiir yazabildiniz mi peki?

Evet, *Karşı Roman*’dan sonra şiir yazdım. Bir kitap tutacak uzun bir metne giriş yaptım. Girişin bir kısmını da bu söyleşiyle aynı sayıda yayımlanması için *Türk Dili* dergisine göndereceğim. Ama ben hiçbir zaman sık ve ardı ardınca şiir çıkaran bir şair olmadım. Müşkülpesentliğim daima aceleciliğime galip geldi.